

AVRUPA BİRLİĞİ ÜLKELERİNDE DİN ÖĞRETİMİ VE TÜRKİYE İLE KARŞILAŞTIRILMASI¹

Doç. Dr. Mehmet Zeki AYDIN

Sivas C.Ü. İlahiyat Fakültesi

Din Eğitimi Ana Bilim Dalı öğretim üyesi

Bu tebliğde, önce Avrupa Birliği ülkelerindeki din öğretimi uygulamaları hakkında bilgi verilecek ve ardından Türkiye'deki din öğretimi uygulaması ile karşılaştırılacaktır.

PROBLEM

Çeşitli ülkelerdeki din eğitimi uygulamalarının bilinmesi ve Türkiye ile karşılaştırılması Karşılaştırmalı Eğitim Bilimi ve Türkiye'deki din eğitimi tartışmaları açısından önem taşımaktadır.

Türkiye'de din eğitimi sorunu, yaygın olarak tartışılmakta ve sürekli güncelliğini korumaktadır. Öyle anlaşılıyor ki, bu tartışmalar daha uzun süre devam edecektir. Türkiye'nin Avrupa Birliğine aday olması, tartışmalara ayrı bir boyut daha kazandırmaktadır.

Avrupa Birliğine girme süreci içerisinde olan Türkiye'de birliğe tam üyelikle birlikte bir çok şeyin değişmesi kaçınılmazdır. Bu çerçevede Avrupa Birliği üyeliği ile eğitimimizde özellikle de din eğitimi uygulamalarında nasıl değişiklikler olacaktır? Avrupa Birliği, din eğitimi konusunda Türkiye'den bazı değişiklikler isteyecek midir? Bu vb. sorular zaman zaman sorulmakta ve çoğu zaman Avrupa Birliği ülkelerindeki uygulamalar bilinmeden, herkes kendi kafasında oluşturduğu Avrupa çerçevesinde değişiklikler beklemektedir. Bu konuda kimi çevreler, Avrupa ülkeleri okullarında zorunlu din dersi yoktur derken kimileri de, Avrupa Birliğine girersek dinî özgürlüklerimizin artacağını söylemektedir. Bu konuda cevaplandırılması gereken iki soru da şudur:

1. Avrupa Birliği bizim din eğitimimizi ne kadar değiştirecek?

¹ Bu tebliğ Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Tarafından 26-27 Mayıs 2001 tarihlerinde düzenlenen Avrupa Birliğine Giriş Sürecinde Din Eğitimi Ulusal Sempozyumda sunulmuştur.

2. Din eğitimi uygulamalarında Avrupa ülkelerinin hepsinde durum aynı mıdır?

Bir çok konuda olduğu gibi bu konuda da tartışmaların çoğu zaman bilimsellikten uzak olduğu gözlenmektedir. Bu nedenle konunun bilimsel çerçevede ele alınmasında yarar vardır. Bunun için Avrupa ülkelerinde din eğitimi uygulamalarını bilmemiz ve bu tecrübelerden yararlanılarak kendi sistemimizi değerlendirmemiz gerekmektedir.

Bu tebliğde, önce genel olarak din öğretimindeki yaklaşımlar açıklanacak, Avrupa ülkelerinden Almanya, Avusturya, Belçika, Fransa, Danimarka, Hollanda, İngiltere, İtalya ve Yunanistan'da din eğitimi uygulamaları kısaca özetlenecek ve son olarak Türkiye ile karşılaştırma yapılacaktır.

DİN ÖĞRETİMİNDE YAKLAŞIMLAR/MODELLER

Din eğitimi ile ilgili dünyada yaygın olarak uygulanan iki yaklaşım bulunmaktadır. Bunlar, mezhebe dayalı ve mezhepler üstü din eğitimi yaklaşımlarıdır.

“Mezhebe dayalı” olarak Türkçeleştirilen yaklaşımın, İngilizce, “confessional approach”, Fransızca, “confessionel,le” dir. Bu yaklaşımın karşıtı mezhepler üstü diye tercüme edilen yaklaşım “non confessional” ve “non confessionel,le” kelimelerinin tercümesidir. Confessional ya da confessionel kelimelerinin kökü olan confession kelimesi sözlükte; itiraf, günah çıkarma, din kabulü, mezhep anlamlarına gelmektedir.

Mezhebe dayalı din dersi denilirken, sadece bir dinin içindeki mezhep kastedilmeyip, aynı zamanda ayrı bir din de kastedilebilmektedir. Bunun sebebi, Batı dillerindeki religion kelimesinin Türkçe'deki hem din hem de mezhep kelimelerini karşılamasıdır.

Mezhebe/dine dayalı öğretme yaklaşımında, dersin konularını belli bir din oluşturmakta ve söz konusu dinin sevdirmesi, benimsetilmesi amacı taşınmaktadır. Zaten böyle din dersinin ismi de ilgili dinin adı ile anılmaktadır. Örneğin, Katolik din dersi, Protestan din dersi, İslâm din dersi denildiği zaman bu derslerin belli bir mezhebe ya da dine dayalı olarak işlendiğini anlıyoruz. Böyle bir din dersinde başka dinler öğretilse bile o dinin bakış açısıyla öğretilir. Buradaki temel düşünce, öğrencinin ya da velisinin belli bir din dersini seçmesi ve öğrenmek istemesidir.

Mezhebe dayalı din dersinin programları, ya ilgili dinin tarafından yapılır ya da onaylanır. Örneğin, Belçika ve Avusturya'da din derslerinin programları ilgili dinin

temsilcileri tarafından yapılır. Bu çerçevede, Katolik din dersinin programı Katolik Kilisesi tarafından, Protestan din dersinin programı Protestan Kilisesi tarafından yapılır. Aynı şekilde resmî dinler arasında yer aldığı için Avusturya’da İslâm din derslerinin programlarını “Avusturya Diyanet Teşkilatı”² yapmaktadır. Belçika’da ise İslâm’ı temsil eden kurum tam oluşup faaliyete geçmediği için bugüne kadar İslâm din dersinin programı yapılamamıştır. Almanya’da Katolik ve Protestan din derslerinin programları ilgili dinin onayı ve devletin pedagojik denetimi ile yapılmaktadır. Aynı şekilde bu tür din dersi öğretmenleri ile ilgili son kararı ilgili dinin temsilcisi kurum verir.

Mezhepler üstü ya da mezhebe dayalı olmayan din öğretimi yaklaşımında ise, dersler herhangi bir dini esas alınmamakta yani, o dini benimsetmek, sevdirmek amacını taşınmamaktadır. Bu yaklaşımla yapılan din derslerinin programlarını genelde devlet yapmaktadır. Ancak bu çeşit din dersleri, çoğunlukla ilgili ülke ya da bölgenin çoğunluğunun mensup olduğu dine göre, o dinin öğretiminin ağırlıklı öğretildiği bir ders olarak uygulanmaktadır. Bu tür eğitime Yunanistan ve Danimarka’daki din dersleri örnek verilebilir. Yunanistan’da din dersleri mezhepler üstüdür ancak Hristiyan Ortodoks mezhebi ağırlıklı olarak okutulmaktadır.³

Din öğretimi ile ilgili mezhebe dayalı ve mezhepler üstü yaklaşımların dışında özellikle Avrupa ülkelerinde bazı yeni arayışlar da bulunmaktadır. İngiltere, Almanya, Norveç’te geliştirilmeye çalışılan yeni yaklaşımlara “mezhepler üstü model”, “mezheplere bağlı olmayan model”, “birleştirici model”, “çoğulcu model”, “fenomenolojik yaklaşım” vb. denilmektedir.⁴ Ancak bu yaklaşımlar, resmî bir statüye kavuşmamış fakat üzerinde çalışmaların sürdürüldüğü yaklaşımlardır.

AVRUPA BİRLİĞİ VE DİN EĞİTİMİ UYGULAMALARI

Avrupa Birliği, temel yasalarında din ve Kiliseler yer almamıştır. Kilise ve devlet arasındaki ilişkiler ve din eğitim ve öğretimi ile ilgili uygulamalar, üye ülkelerin kendi yasa

² Avusturya’daki İslâm din dersleri ile ilgili bak: Mustafa Tavukçuoğlu, “Avusturya İslâm Diyanet Teşkilatı Din Dersi Öğretmenleri ve Din Görevlileri”, **Diyanet İlmî Dergi**, c.30, s.1, Ankara, 1994,s.65-86.

³ S. Hayri Bolay ve Mümtaz’er Türköne, **Din Eğitimi Raporu**, Ankara, 1995, s.51.

⁴ Bu yaklaşımlarla ilgili ayrıntılı bilgi için bak: Beyza Bilgin, **Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi**, A.Ü. İ.F. Yay., Ankara, 1988, s.74-79; Harry Noormann, “Almanya’da Hristiyan Din Dersinin Hukuksal Çerçeve Koşulları ve İslâm Din Dersi İçin Olası Modeller”, **Türkiye ve Almanya’da İslâm Din Dersi Tartışmaları**, C.Ü. İlahiyat Fakültesi ve Konrad Adenauer Vakfı Yayını, Ankara, 2000,s.24-30.

ve mevzuatlarına göre yapılmaktadır.⁵ Burada, Avrupa Birliği ülkelerinden din öğretimi açısından özellik arz eden uygulamalar verilecektir.

Almanya:

Almanya'da okullardaki din eğitimi ile ilgili uygulamaların temeli 1949 tarihli Anayasanın 7. maddesine dayanmaktadır. Bu hüküm genel çerçeveyi belirlemektedir. Uygulamaların ayrıntıları eyaletlere göre farklılıklar gösterebilmektedir.⁶ Ancak Berlin eyaletinde din dersi devletin değil dinî cemaatlerin kendi sorumlulukları altında verilmektedir. Bremen eyaletinde ise bir nevi İncil tarihi bağlamında genel bir Hristiyanlık din dersi verilmektedir.⁷

Anayasa'ya göre, din dersi, kamu okullarında okutulan düzenli derslerden bir derstir ve sınıf geçmeye etkisi vardır. Devlet ilgili personel vb. giderleri karşılamak durumundadır. Öğrenci velileri ve öğrenciler din dersine katılıp katılmama konusunda serbesttir. Hiçbir öğretmen, kendi isteği dışında din dersi vermeye zorlanamaz.⁸

Devletin denetim hakkı çığnenmeksizin din dersi, cemaatlerin ilkeleriyle uyum içinde verilir. İşin püf noktası bu hükümdedir. Cemaatler, devlet ile uyum içinde bu dersin hedefleri ve içerikleri hakkında karar verirler. Devletin yetkisi ve cemaatlerin ortak sorumluluğunun birleşiminden çıkan sonuca göre, din dersi verecek öğretmenler devletin belirlediği öğretmenlik formasyonunu almalarının yanında, ilgili Kilisenin de onayını almak zorundadır. Bunun anlamı, din dersi öğretmenin dersi verirken ilgili cemaat ile uyum içinde olması gereğidir.⁹ Son yıllara kadar din dersi deyince Katolik ve Protestan din dersleri anlaşılıyordu. Son yıllarda ise bu din veya mezheplerin yanında İslâm din dersinin okullarda nasıl yer alacağı tartışmaları başlamıştır.

⁵ Noel Treanor, "Kiliseler İle AB Arası İlişkiler", **Uluslar arası Avrupa Birliği Şurası Tebliğ ve Müzakereler (3-7 Mayıs 2000)**, Diyanet İşleri Başkanlığı yayını, Ankara, 2000, s.98.

⁶ Berlin ve Bremen eyaletleri için Anayasa'nın bu maddesi geçerli değildir. Çünkü 1949'da bu eyaletlerde başka bir eyalet hukuku geçerliydi. Gudrun Sraga, "Almanya'da İslâm din dersleri konusundaki tartışmalar", **Türkiye ve Almanya'da İslâm Din Dersi Tartışmaları**, C.Ü. İlahiyat Fakültesi ve Konrad Adenauer Vakfı Yayını, Ankara, 2000, s.42.

⁷ Noormann, agm., s.17.

⁸ Noormann, agm., s.14-16.

⁹ Noormann, agm., s.16.

Din dersleri mezhebe dayalı olarak yapılmaktadır. Din dersine katılmayan öğrenciler için eyaletlerin çoğunda başka bir ders konulmuştur. Bu dersin adı konusunda bir birlik yoktur. Bir çok eyaletlerde bu dersin adı “Ahlâk / Etik dersi” olarak geçmektedir. Bazı eyaletlerde ise bu derse, “Değerler ve Normlar”, “Felsefe”, “Ahlâk-Din Bilgisi” adı verilmektedir. Eyaletlerin çoğuna göre ahlâk dersi, din dersini seçmeyen öğrencilerin okuması zorunlu dersler arasında yer alırken bazılarında tüm öğrenciler için zorunlu bir derstir.¹⁰

Almanya’da ana okullarının büyük bir bölümü Kiliselere aittir. Devlete bağlı ana okullarında da dinî motifler sürekli kullanılmaktadır. Üniversite seviyesinde din öğretimi devlet üniversiteleri içinde bulunan Katolik ve Protestan bölümleri olmak ilâhiyat fakültelerinde yapılmaktadır. Bunun yanında Kiliselere bağlı yüksek okullar ve akademi adı verilen halka yönelik okullar da bulunmaktadır.¹¹

Avusturya:

Avusturya’da 1959 tarihli Anayasanın 2. maddesindeki, “*Devlet, eğitim ve ders konularında üzerine aldığı görevi ailenin kendi dinî inançlarını ve dünyaya bakış açılarını dikkate alarak ve haklarına riayet ederek yerine getirmelidir*” hükmüne göre din eğitimi verilmektedir.

İlk ve orta dereceli okullarda öğrenci, din dersi ya da ahlâk derslerinden birisini okumak zorundadır. Haftada iki saat olarak uygulanan ve dinî cemaatlerin tayin ettiği görevlilerce verilen din derslerinin ücretlerini devlet öder. Dinî cemaatler din derslerinin haftalık ders sayısını artırabilirler. Ancak bu durumda, devlet ek ders ücreti ödemez.

Okullardaki din dersleri ile ilgili işleri, dinî cemaatler düzenlerler. Anayasaya göre tanınmış dinî cemaatler şunlardır: Katolik, Protestan, Eski Katolik, Ermeni Apostel, Yunan-Ortodoks, Suriye-Ortodoks, Metodistler, Mormonlar, Yeni Apostel Kiliseleri; Müslümanlar; İsrail Din Camiası; Budist Din Camiası.¹²

Belçika:

¹⁰ Noormann, agm., s.17-18.

¹¹ Fazlı Arabacı, “Avrupa (Almanya, İngiltere, Hollanda, Fransa, Belçika)’ da Din Öğretimi”, **Cumhuriyetin 75. Yılında Türkiye’de Din Eğitimi ve Öğretimi**, Türk Yurdu yayınları, Ankara, 1999, s.78.

¹² S. Hayri Bolay ve Mümtaz’er Türköne, **Din Eğitimi Raporu**, Ankara, 1995, s.62-63.

Belçika’da çoğunluğu oluşturan Katolikler, kiliseleri, sendikaları, sigorta şirketleri, hastaneleri, yazılı ve sözlü basın kuruluşları, eğitim kurumları, sosyal ve yardım kurumları, kültürel ve ticari çalışmalarıyla ülkenin sosyal, kültürel ve ekonomik hayatında etkin bir rol oynamaktadır. Özellikle eğitim kurumlarının yarısından fazlasını elinde bulunduran Katolik Kilisesi kendi okullarında daima dinî havayı yaşatmaya çalışmaktadır. Dinî hava sadece Kiliseye bağlı okullarda değil hayatın her alanında etkisini göstermektedir. Bir krallık olan Belçika’da “millî bayram” vb. bazı devlet törenleri Katolik anlayışına uygun olarak kutlanmaktadır.¹³

Anayasa, “*Öğretim serbesttir. Her türlü kısıtlayıcı önlem yasaktır. Suçlar ancak kanunlarla cezalandırılır. Devlet tarafından finanse edilen eğitim, kanunla düzenlenir.*” der. Belçika’da öğretim kurumları açmada hiç bir kısıtlama yoktur. Herkes bu amaçla faaliyet gösterebilir, okullar, kurslar açabilir. Ancak, devletin resmen tanıdığı diploma ve unvanları vermek ve devlet destekleme yardımlarından yararlanmak isteyen okullar, yapılarını kanunlarda belirtilmiş şartlara uydurmak zorundadır.

Okullar genel olarak resmî ve özel okullar olarak ikiye ayrılır. Resmî okullar, direkt Eğitim Bakanlığına, belediyelere ve il idaresine bağlı okullardır. Özel okullar ise, şahıs ve kurumlara aittir. Kurallarına uyan tüm resmi ve özel okullar öğrenci başına belirlenmiş devlet yardımını alır. Yani masrafları devlet tarafından karşılanır. Özel öğretim kurumları, uygulanacak eğitim programlarını, öğretim yöntemlerini, ders kitaplarını, çalıştırdığı personelini belirlemekte tamamen serbesttir. Özel öğretim kurumları teftiş sistemlerini kendileri kurarlar. İlk ve orta dereceli okul öğrencilerinin yarısından fazlası, özel Katolik okullarında öğrenim görmektedir.

Belçika’daki okul sistemi sayesinde herkes istediği inanç ve düşüncedeki bir öğretim kurumunda öğrenim yapma imkanına sahip olmaktadır. Anayasa’nın 17 maddesi şöyle demektedir: “*Topluluklar (Devlet) velilerin özgür seçimlerini garanti eder. Topluluklar tarafsız (nötr) bir öğretim düzenler. Tarafsızlık, öğrencilerin ve velilerin felsefî, ideolojik ya da dinî anlayışlarına saygılı olmak demektir. Resmî güçler tarafından düzenlenen okullar, zorunlu öğretimin sonuna kadar, tanıdığı dinlerden birisine ait din ya da dinî olmayan ahlâk öğretimi arasında seçme imkanını sunmak zorundadır.*”

¹³ Belçika’da din ve ahlâk eğitimi ile ilgili ayrıntılı bilgi için bak: Mehmet Zeki Aydın, *Belçika’da İlk ve Orta Dereceli Okullarda Din ve Ahlâk Eğitimi*”, C.Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi, sayı:3, Sivas, 1999, s.101-147.

Resmî okullarda, ilk ve orta öğretim boyunca öğrenci haftada en az 2 saat olmak üzere Din ya da Ahlâk (Moral) derslerinden birisini seçerek okumak zorundadır. Seçmeli din dersleri, Katolik, Protestan, Ortodoks, Yahudi, İslâm dersleridir. Din derslerin programlarını ilgili dinin temsilcileri (Katolik Kilisesi vb.), ahlâk dersinin programını ise Eğitim Bakanlığı yapar. Ahlâk dersinin ana felsefesi, “laiklik, demokrasi, insancılık (hümanizm), çoğulculuk ve varoluşçuluk” üzerine kurulmuştur.

Resmî okullarda yukarıdaki din derslerinden herhangi birisini okumak isteyen bir öğrenci bile olsa ders açılmak zorundadır. Ancak Müslüman velilerin duyarsızlığı sonucu bir çok Müslüman çocuğu Katolik din dersi ya da ahlâk dersi okumaktadırlar. Katolik okullarında okuyan öğrenciler, bu okulu tercih ederek geldikleri için Katolik din dersini de direk olarak seçmiş olmaktadır.

Ana okulu, ilk ve ortaöğretimde ayrıca “Animasyon” dersleri vardır. Bu dersler, Katolik okullarında “Ruhanî Animasyon” adı ile aynen din dersi gibi ya da din dersine tamamlayıcı şeklinde yapılmaktadır.

Okul öncesi, ilk ve ortaöğretimde özellikle Katolik okullarda öğrenciler ara sıra kiliseye götürülerek dinî ayinler yaptırılmaktadır. Katolik ana ve ilkokullarında dersler çoğunlukla dua ile başlamaktadır. Yine bu okullarda ve her sınıfta haç vb. dinî resim ve levhalar bulunmaktadır.

1993 yılı istatistiklere göre öğrencilerin Fransız Toplumunda yaklaşık % 73’ü Katolik, % 1’i Protestan, % 0.2’si Yahudi, % 5’i İslam din derslerini ve % 20’si Ahlâk dersini seçmektedir. Flaman Toplumunda, Katolik din dersini seçenlerin oranı daha fazladır.

Ülkedeki yükseköğretim sistemi de, ilk ve orta dereceli okullara benzer şekilde teşkilatlanmıştır. Yükseköğretim kurumlarının yaklaşık yarısı özel Katolik Kilisesine bağlıdır. Katolik yüksekokul ve üniversitelerinde, seçmeli Katolik din dersleri vardır. Katolik ve Protestan Kiliselerine ait din adamı ve din dersi öğretmeni yetiştiren 2 ve 3 yıllık İlahiyat yüksek okulları ile 4 yıllık İlahiyat fakültelerinde ise mesleki din eğitimi verilmektedir.

Danimarka:

1953 tarihli Danimarka Anayasa'sına göre, Evangelik Luteryen dini, resmî din olup, devlet tarafından desteklenmektedir.¹⁴

Ülkede, din dersi ilköğretim okullarının 1-9. sınıflarında “Hristiyanlık”, 10 sınıfta ve liselerde “Din Bilgisi” adı altında okutulmaktadır.¹⁵ Dersin programı Eğitim Bakanlığı tarafından yapılmaktadır. Din dersleri, mezhepler üstü olarak verilir.¹⁶

Fransa:

Fransa, resmen laik bir ülke olduğunu söyleyen bir ülkedir ve halkının çoğunluğu Katoliklerden oluşmaktadır. Laiklik ülkede ilk defa eğitimde uygulanmıştır. Bunun sonucu, J. Ferry kanunlarıyla 1881 yılında 6-14 yaş arası ilköğretim zorunlu hâle gelmiş ve ilköğretimde din dersleri okul programlarından çıkarılmış, yerine “Ahlâk ve Yurttaşlık Bilgisi“ dersi konulmuştur.¹⁷ Ancak ülkede, din eğitim ve öğretimini yasaklayan bir hüküm olmadığı gibi, 1886’da özel okul açma izni verilmiştir.¹⁸ Kilise okulları devlet yardımı almaktadırlar.

1904’te devlet okullarında orta öğretim programlarından din dersleri kaldırılmıştır. Ancak özel okullarda yapılan din eğitimi devam etmiştir.¹⁹ 1997 yılı itibariyle özel Katolik okullarındaki öğrenci sayısı, ilköğretimde Fransa’daki tüm ilköğretim öğrencilerinin % 15’ini ve ortaöğretimde % 19’unu oluşturmaktadır.²⁰

Kiliseler okul dışında her yaştan isteyen vatandaşlara dinî kurslar düzenlemektedir. İlkokul öğrencilerinin yaklaşık % 40-45’i Katolik din eğitimi almaktadır.²¹

¹⁴ Bolay ve Türköne, Din Eğitimi Raporu, s. 51.

¹⁵ M.E.B. , Avrupa Birliği Üye Ülkelerinin Eğitim Sistemleri, s.79-103.

¹⁶ Bolay ve Türköne, Din Eğitimi Raporu, s.51.

¹⁷ Jacop Xavier “ L’Enseignement Religieux Dans La France Contemporaine (Günümüz Fransa’sında Din Eğitimi)”, (Almanya, Fransa, İngiltere, İtalya, Japonya, Amerika Birleşik Devletleri ve Türkiye’ de) Uluslararası Din Eğitimi Sempozyumu, (20-21 Kasım 1997, Sempozyum Bildirileri), Ankara, 1997, s.119, 129.

¹⁸ Xavier, agm., s.120, 130.

¹⁹ Xavier, agm., s.118, 129.

²⁰ Ahmet Kavas, “Örgün Din öğretiminde Fransa Örneği (Katolik Okullar)”, Uluslararası Din Eğitimi Sempozyumu, s.206.

²¹ Xavier, agm., s.123, 133.

Hollanda:

Hollanda'daki dinî durum Almanya'da olduğu gibi, Katoliklik ve Protestanlığın ağırlıklı olduğu bir ülkedir. Din devlet ilişkileri açısından Kilise ile devlet ayrılmış olsalar bile devlet, din hizmetlerine yardım etmektedir. Bu çerçevede (dernekler, yardım kuruluşları, dergi, gazete, radyo ve televizyon vb. yayın kuruluşları, okullar vb.) dinî kuruluşlar devlet yardımı aldıkları gibi devlet, kilise yapımlarında % 20 civarında katkıda bulunmaktadır.²²

Anayasaya göre, eğitim özgürlüğü çerçevesinde bir çok dinî kurumlar tarafından özel okul açılmıştır. Bu çerçevede Müslümanların da okulları vardır. Özel okullarda din dersleri zorunlu olup, haftada iki saattir. Devlet okullarında ise din dersleri seçmelidir. Din dersleri mezhebe dayalı olarak yürütülmektedir.²³

İngiltere:

İngiltere'de Anglikan Kilisesi resmî bir özelliğe sahiptir. Bir çok devlet töreni dinî törenle yapılmaktadır. Devlet başkanı yani Kral aynı zamanda Anglikan Kilisesinin başkanı olup, Başbakanın teklifi ile din görevlilerini atarlar.²⁴

Din dersleri devlet ilk ve orta dereceli okullarda düzenli dersler arasında yer alır. Okullarda güne toplu dua ile başlamak yasa emridir.²⁵ Ancak, öğrenci velileri, isterlerse çocuklarını, hem din dersine hem de toplu duaya katılmaktan alıkoyabilirler. Din dersinin programlarını hazırlama yerel yönetimlerinin sorumluluğundadır.²⁶ Din dersleri mezhepler üstü olarak yapılmaktadır.

İtalya:

²² Arabacı, "Avrupa (Almanya, İngiltere, Hollanda, Fransa, Belçika)' da Din Öğretimi", **Cumhuriyetin 75. Yılında Türkiye'de Din Eğitimi ve Öğretimi**, s.91.

²³ Bolay ve Türköne, Din Eğitimi Raporu, s.65.

²⁴ Bernard d'Hellencourt, "Les Vicissitudes d'une Secularisation Chretienne au Royaume Uni (Birleşik Krallıkta Hristiyan Dünyevileşmesinin Değişkenleri)", Dir:Jean Bauberot , **Religions et Laicite Dans l'Europe des Douze (Avrupa Topluluğu Ülkelerinde Dinler ve Lâiklik)**, Syros, Paris, 1994, s.125.

²⁵ John Shepherd, "İngiliz Eğitiminin Kişilik Gelişimine Katkısı", **Uluslararası Din Eğitimi Sempozyumu**, s.88.

²⁶ John Rudge, "İngiliz Din Eğitiminde Kişilik Gelişimi ve Dinî Topluluklar", **Uluslararası Din Eğitimi Sempozyumu**, s.96.

İtalya, din devlet ilişkileri açısından Katolikliğin tarihî ve sosyolojik olarak etkin olduğu bir ülkedir. Anayasanın 7. maddesine göre, “Devlet ve Katolik Kilisesi”nin her biri kendi alanında bağımsız ve egemen olduğu için Katolik Kilisesi “millî bir nitelik kazanmıştır.

Ülkede, üniversiteler hariç devlet okulları ve özel okullarda din dersleri haftada 1-2 saat olarak okutulmaktadır. Dersleri kontrol etmek ve öğretmenleri tayin etmek Katolik Kilisesinin elindedir.²⁷ 1984 yılındaki yasal düzenlemeler sonucunda din dersleri isteğe bağlı duruma gelmiştir.²⁸ 1997 yılı itibariyle öğrencilerin yaklaşık % 90’ı din eğitiminden yararlanmaktadır.²⁹

Yunanistan:

Yunanistan Hristiyan Ortodoks mezhebinin devlet üzerinde oldukça etkili olduğu bir ülkedir.

Ülkede, Ortodoks mezhebi ağırlıklı din eğitimi anaokullarından başlamaktadır. Okulöncesi eğitimin plânlamasını, Milli Eğitim, Din İşleri, Sağlık ve Sosyal Güvenlik ile Maliye Bakanlıkları ortaklaşa yapmaktadırlar.³⁰ Aynı şekilde meslekî teknik eğitiminin plânlaması Eğitim ve Din İşleri Bakanlığı tarafından yapılmaktadır.³¹

Din bilgisi dersleri, ilk ve orta dereceli okullarda zorunlu dersler arasındadır. İlkokul 1-2. sınıflarda haftada 1 saat ve lise sona kadar haftada 2 saat olan din dersleri Ortodoks mezhebi ağırlıklı olup mezhepler üstüdür.³² Aynı şekilde Müslüman azınlık okullarında da İslâm din dersleri okutulmaktadır.

Ülkede, ortaokul ve lise seviyesinde, din eğitimi veren okullar bulunmaktadır. Ortaokul seviyesinde sadece erkek öğrencilerin devam ettikleri meslek okullarında rahiplik

²⁷ Bolay ve Türköne, Din Eğitimi Raporu, s.65.

²⁸ Bolay ve Türköne, Din Eğitimi Raporu, s. 57-62.

²⁹ Giuseppe Morante, “İtalya’da Din Eğitimi Uygulamaları”, (Çev:Elif Bacanakgil), **Uluslararası Din Eğitimi Sempozyumu**, s.139.

³⁰ M.E.B. Dış İlişkiler Genel Müdürlüğü, **Avrupa Birliği Üye Ülkelerinin Eğitim Sistemleri**, Ankara, 1996, s.66.

³¹ M.E.B. , Avrupa Birliği Üye Ülkelerinin Eğitim Sistemleri, s.71.

için gerekli davranış ve alışkanlıklarının kazandırılması için ders dışı etkinlikler düzenlenmektedir. Aynı şekilde, devlete bağlı ve özel dinî liselerde rahip yetiştirilir.³³

TÜRKİYE'DE DİN ÖĞRETİMİ

Türkiye, yasalarında herhangi bir dini resmen tanımayan ancak halkın dinî ihtiyaçlarını karşılamak üzere Diyanet İşleri Başkanlığı'nı kuran bir ülkedir. Diyanet İşleri Başkanlığı, yaygın din eğitimi çerçevesinde, camilerde ve Kur'an kurslarında din eğitimi vermektedir. Müftü , vaiz, imam-hatip, müezzin vb. din görevlilerinin maaşları devlet bütçesinden karşılanmakta hatta cami vb. ibadet yerlerinin masraflarına devlet katkıda bulunmaktadır.

Örgün eğitimde ilk ve orta dereceli okullarda, Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersleri zorunlu dersler arasında yer almaktadır. Bu dersler, ilköğretimin 4. sınıflarından itibaren hafta 2 saat zorunlu olarak, ders geçmeye etki etmek üzere normal programlar içinde okutulmaktadır. Din derslerinin programları diğer tüm dersler gibi Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yapılmaktadır. Ders kitapları ise ya doğrudan Bakanlık tarafından üretilmekte ya da özel yayınevlerince üretilenler kontrol edilerek onaylanmaktadır.

İmam-Hatip Liseleri, imam-hatip, müezzin kayyım ve Kur'an kursu öğreticiliği gibi din görevlisi ihtiyacını karşılayacak elemanlar yetiştiren ve yüksek öğretime hazırlayan meslek liseleridir.

Anayasanın 24. maddesi şöyledir: *“Din ve ahlâk eğitim ve öğretimi Devletin denetim ve gözetimi altında yapılır. Din kültürü ve ahlâk öğretimi ilk ve orta öğretim kurumlarında okutulan zorunlu dersler arasında yer alır. Bunun dışındaki din eğitim ve öğretimi ancak, kişilerin kendi isteğine, küçüklerin de kanuni temsilcisinin talebine bağlıdır.”*

Bu maddeye göre, ilk ve orta dereceli okullarda zorunlu dersler arasında yer alan Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi derslerinde din eğitimi değil din öğretimi yapılacaktır. Burada öğretimden; bilgilendirme, eğitimden; inanç ve tutum değişmesi anlaşıldığı söylenebilir. Zaten din dersinin adı da bilinçli olarak Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersi olarak

³² Recep Karaca, **Batı Trakya'da Türk ve Yunan Okullarında Din Dersleri Müfredat Programları, Müslüman Türk Okullarında Eğitim Sorunları ve Çözüm Önerileri**, U.Ü. İlahiyat Fakültesi Basılmamış Lisans Tezi, Bursa, 1999, s.96-115.

³³ M.E.B. , Avrupa Birliği Üye Ülkelerinin Eğitim Sistemleri, s.70-74.

belirlenmiştir. Yani bu ders İslâm din dersi değildir. O hâlde Türkiye’de ilk ve orta dereceli okullarda verilen din dersleri, mezhebe / dine dayalı bir din dersi değil mezhepler üstü bir din dersidir. Hatta, din görevlisi yetiştiren İmam-Hatip Liselerinde yapılan öğretimde bu çerçevede değerlendirilebilir.

Mevcut Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi ders programlarına baktığımızda, İslâm dini ağırlıkta olmak üzere tüm dinler ve ahlâkî konuların yer aldığını görüyoruz. Böyle olmasına rağmen söz konusu derslere, Hristiyan ve Musevi öğrenciler isterlerse katılmayabilirler.

AVRUPA BİRLİĞİ ÜLKELERİ İLE TÜRKİYE’DEKİ

DİN ÖĞRETİMİNİN KARŞILAŞTIRILMASI

Türkiye ve Avrupa Birliği ülkelerinde din dersi uygulamalarını karşılaştırmak istediğimizde karşımıza, bu ülkelerin genel eğitim sistemleri içinde din dersine verdikleri işlevin belirlenmesi konusu çıkar.

Din eğitimi uygulamaları açısından her ülkenin kendi tarihsel, siyasal ve toplumsal yapısına göre farklılıkları bulunmaktadır. Buna göre, ülkeler kendi yapılarına göre din dersine yer vermişlerdir. Avrupa Birliği yasalarında, din özgürlüğü dışında din eğitimi konusunda herhangi bir bağlayıcı hüküm bulunmamaktadır. Üye ülkeler kendi durumlarına uygun düzenlemeler yapabilmektedir.

Avrupa Birliği ülkelerindeki din eğitimi ile ilgili uygulamalardaki ortak noktaları şöyle özetleyebiliriz:

1. Tüm ülkelerde özel okul açma imkânı vardır ve bu özel okulların çoğunluğu dinî kuruluşlara yani Kiliselere bağlı okullardır.
2. Özel okul statüsünde olan Kilise okullarının hemen tamamına yakını devlet yardımı alır.
3. Kilise okullarında din dersi zorunlu olmasının yanında tüm öğretim dinî bir atmosfer içinde yapılır.
4. Devlet okullarında, din öğretimindeki yaklaşımlara göre Avrupa Birliği ülkelerinde şu üç model uygulanmaktadır.

a. Mezhebe/dine dayalı din öğretimi yaklaşımını uygulayan ülkeler: Almanya, Avusturya, Belçika, Finlandiya, Hollanda, İrlanda, İspanya, İtalya, Lüksemburg, Norveç.

b. Mezhepler üstü din öğretimi yaklaşımını uygulayan ülkeler: Danimarka, İngiltere, İsveç, Yunanistan.

c. Devlet okullarında din dersine yer vermeyen tek ülke Fransa'dır. Ancak Fransa'nın Alsace-Moselle bölgesinde devlet okullarında din dersleri vardır.

4. Mezhebe dayalı din öğretimi uygulayan ülkelerde din derslerinin adı ilgili dinin adı ile anılmaktadır. Katolik din dersi, Protestan din dersi gibi.

5. Mezhebe dayalı din derslerinin programlarını belirlemede ve öğretmen atamalarında mutlaka ilgili dinin temsilcisi kurumdan onay alınır.

6. Mezhepler üstü din derslerinin programlarını devlet kendisi yapar.

7. Din derslerini okutan öğretmenlerin maaşlarını devlet öder.

8. Mezhepler üstü yaklaşımla din dersi verilen ülkelerde, din dersleri ülkenin ya da bölgenin özelliğine göre, çoğunluğun mensup olduğu din ya da mezhep ağırlıklı olarak okutulur.

9. Tüm ülkelerde, devlet okullarında verilen din eğitiminin dışında, yaygın eğitim çerçevesinde her seviyede dinî kurs, seminer vb. düzenleyerek veya okul açarak din eğitimi yapmak serbesttir. Bunların bir kısmına devlet yardımı da yapılır.

10. Kilise vb. dinî kurumlar, her türlü sosyal ve kültürel faaliyet düzenleyebilirler.

Türkiye'deki durum da özetle şöyledir: Türkiye'de devlet dini ve dinî kurumları kendi denetimi altında tutmak istemektedir. Bunun sonucu olarak da vatandaşların dinî ihtiyaçlarını kendi bütçesinden karşılamaktadır. Bu çerçevede, Diyanet İşleri Başkanlığı aracılığı ile İslâm dinine mensup vatandaşların dinî ibadetlerini ve eğitimlerine yardımcı olmak üzere din görevlilerinin maaşlarını ödemekte ve cami vb. kurumların yapımına ve masraflarına katkıda bulunmaktadır.

Türkiye'de din dersleri ve İmam Hatip Liseleri, vatandaşların dinî ihtiyaçlarını devletin karşılaması çerçevesinde düzenlenmiştir. Buna göre, din görevlisi yetiştirmek üzere,

İmam Hatip Liseleri ve İlahiyat Fakülteleri açılmıştır. Aynı şekilde İlk ve orta dereceli okullarda Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersleri zorunlu dersler arasındadır.

Din eğitiminin devlet okullarında yer alması tartışmaları iki yönden ele alınabilir. Din eğitimi, devlet tarafından vatandaşlara tanınan “dinî özgürlükler” içinde mi yoksa vatandaşın “dinî haklar”ı içinde mi yer alacaktır? Demokratik topluluklarda, “din eğitimi hakkı” tartışılmaz. Sorun, bu eğitimi kimin vereceğinde düğümlenmektedir. Avrupa Birliği üyesi ülkelerle Türkiye’deki din eğitimi konusundaki temel ayrılık, bu noktadadır. Genel olarak Avrupa Birliğine üye ülkelerinde din eğitimi alanı, “dinî özgürlükler” içinde algılanmaktadır. Bunun sonucu olarak, devlet vatandaşın dinine karışmayı özgürlüğüne müdahale olarak algıladığı için, din eğitimini özel kesime yani ilgili dinin temsilcisi cemaatlere ve kurumlara bırakmakta ancak masraflarını karşılamaktadır.

Türkiye Cumhuriyeti, din eğitimini bir “hak” olarak düzenlemek istemektedir. Anayasal tercih, din eğitiminin bir “özgürlükler” konusu değil, devlet tarafından yerine getirilmesi gereken bir “sosyal hak” olarak düzenlenmesi yönündedir. 1982 Anayasası, “Tevhid-i Tedrisat” yasası uyarınca, eğitimi bu arada din eğitimini de devlet tekeline almaktadır. Din eğitimini, bir “hak” olarak düzenleyen, tercihini bu yönde yapan bir düzende, devlet, halkın din eğitimi talebini ihtiyacını karşılaması gerekir.³⁴ İşte bu anlayışın sonucu olarak Diyanet İşleri Başkanlığı vardır ve devlet okullarında din öğretimi yapılmaktadır.

Anayasasınının 24. maddesinde de belirtildiği gibi her türlü din eğitim ve öğretimi, devletin denetim ve gözetim altındadır. Bunun sonucu olarak da devlet, vatandaşların her türlü dinî ihtiyacını da kendi karşılamak durumundadır.

Türkiye’deki din eğitimi ile uygulamalar, sınırlı da olsa din eğitiminin devlet tarafından yapılması ve devlet içinde bir din kurumunun yer alması kendi tarihsel tecrübesine uygundur ancak Avrupa ülkelerindeki uygulamalara benzememektedir.

Türkiye din görevlilerine maaş vermesi ve cami vb. dinî kurumlara direk yardım yapması bakımından da Avrupa Birliği ülkelerine benzememektedir. Ancak devlet teşkilatı içinde Diyanet İşleri Başkanlığı olması bakımından kısmen Yunanistan’a benzemektedir. Yunanistan’da da Din İşleri Bakanlığı bulunmaktadır.

³⁴ Bolay ve Türköne, Din Eğitimi Raporu, s.5.

ÖZET VE ÖNERİLER

Avrupa Birliğine üye ülkelerinde din eğitimi alanı “dinî özgürlükler” içinde algılanmaktadır. Bunun sonucu olarak, devlet vatandaşın dinine karışmayı özgürlüğüne müdahale olarak algıladığı için, din eğitimi özel kesime yani ilgili dinin temsilcisi cemaatlere ve kurumlara bırakılmaktadır.

Din öğretiminde mezhebe/dine dayalı ve mezhepler üstü olmak üzere iki yaklaşım vardır. Mezhebe dayalı din eğitimi yaklaşımını uygulayan ülkeler: Almanya, Avusturya, Belçika, Danimarka, Finlandiya, Hollanda, İrlanda, İspanya, İtalya, Lüksemburg, Norveç. Mezhepler üstü din eğitimi yaklaşımını uygulayan ülkeler: Danimarka, İngiltere, İsveç, Yunanistan. Devlet okullarında din dersine yer vermeyen tek ülke Fransa’dır. Ancak Fransa’nın Alsace-Modelle bölgesindeki okullarda din dersleri vardır.

Mezhebe dayalı din eğitimi uygulayan ülkelerde din derslerinin adı ilgili dinin adı ile anılmaktadır. Katolik din dersi, Protestan din dersi gibi. Mezhebe dayalı din derslerinin programlarını belirlemede ve öğretmen atamalarında mutlaka ilgili dinin temsilcisi kurumdan onay alınır. Mezhepler üstü din derslerinin programlarını devlet kendisi yapar.

Türkiye, din eğitimi bir “hak” olarak görmektedir. Anayasal tercih, din eğitiminin bir “özgürlükler” konusu değil, devlet tarafından yerine getirilmesi gereken bir “sosyal hak” olarak düzenlenmesi yönündedir. Anayasa uyarınca devlet, eğitimi bu arada din eğitimi de tekeline almaktadır. Din eğitimi, bir “hak” olarak düzenleyen, tercihini bu yönde yapan bir düzende, devlet, halkın din eğitimi taleplerini ve ihtiyaçlarını karşılamak durumundadır. İşte bu anlayışın sonucu olarak Diyanet İşleri Başkanlığı vardır ve devlet okullarında din eğitimi yapılmaktadır.

Türkiye din eğitimi konusunda, kendi tarihsel, toplumsal ve siyasal yapısı içinde bir model geliştirmiştir. Bu modelde bazı uygulamalarda değişiklikler olsa bile ana hatları ile aynı anlayış devam etmektedir.

Devletle bütünleşmiş bir halk, Türkiye’nin 21. yüzyılın güçlü bir ülkesi olmasının garantisi olacaktır. Devlet halk bütünleşmesini sağlayacak alanlardan birisi de devletin, vatandaşların din eğitimi ihtiyaçlarını ve taleplerini sağlıklı bir şekilde karşılamasıdır. Bu çerçevede, meslekî din eğitimi veren İmam-Hatip Liseleri ile ilk ve orta dereceli okullarda okutulan Din Kültürü ve Ahlâk Bilgisi dersleri halkın talep ve ihtiyaçlarına göre ele

alınmalıdır. Aynı şekilde, velilerin çocuklarına İslâm esaslarını ve Kur'an öğretilmesi yönündeki ihtiyaçları bilimsel yöntemlerle belirlenmeli ve karşılanmalıdır.